

Rec. Tadeusz Antoni Siedlik, *Z historii Polski 1900–1939. Kłęska demokracji*, Opole 1997 (2007), ss. 386.

Zapoznając się z różnymi prezentacjami dziejów politycznych Polski, często pojawia się pytanie: jak pisać i rozumieć historię? Współcześnie problem ten nabrał wyjątkowego znaczenia, kiedy nośna stała się instytucja „polityki historycznej”; pojawiają się dylematy, jakie przyjąć metody: logograficzne (kronikarskie), narracyjne, pragmatyczne. Pojawia się też problem interpretacji Ciceronńskiej maksymy *historia est magistra vitae*, jako że zauważa się nadużywanie historii dla celów doraźnej polityki („politykowania” i jednocześnie prezentuje się bardzo wybiórczą znajomość faktów historycznych, a w ślad za tym dużą rozbieżność poglądów w ocenie faktów. Wśród książek poświęconych życiu politycznemu w Polsce, a w tym funkcjonowaniu partii politycznych, wyborom parlamentarnym, mechanizmom sprawowania władzy, politykom, demokracji, na dużą uwagę zasługuje prezentowane studium; wydawca promując książkę, podkreślił „...Pragnę przekazać Pani (Panu) publikację książkową obrazującą historię polityczną Polski pierwszej połowy tego stulecia. Jest to osobisty, często burzący tzw. powszechne przekonania, ale dokładnie udokumentowany wykład historyczny”. Jej autor, Tadeusz Antoni Siedlik (1917–1994) ur. we Lwowie, od 1939 r. funkcjonował w rzeczywistości zachodnioeuropejskiej, po ukończeniu studiów prawniczych na uniwersytecie w Glasgow i Harvardzie pracował początkowo jako wykładowca w Kolegium Handlowym i Polskim Centrum Handlowym w Glasgow, a następnie na Uniwersytecie Stanowym w Maine (USA); na uczelni tej przeszedł wszystkie szczeble kariery akademickiej; dużą uwagę poświęcał filozofii politycznej. Należał do ludzi zaangażowanych w życie społeczno-polityczne; był m.in. współorganizatorem Polskiego Związku Kombatantów w Glasgow, prezesem Stowarzyszenia narodowego w Kanadzie, członkiem władz Stronnictwa Narodowego w Londynie.

Zaprezentowany w książce wykład podzielono na pięć części oraz 66 rozdziałów. Części to: 1. Polska przed pierwszą wojną światową 1900–1914, 2. Polonia amerykańska i rozwój wypadków w Polsce, 3. Okres parlamentarnej demokracji w Polsce 1918–1926, 4. Dyktatura wojskowa

Piłsudskiego i Sanacji 1926–1939, 5. Kłęska Polski we wrześniu 1939 r. Prezentowana rzeczywistość w istotnej mierze znana Autorowi z autopsji zwłaszcza wypracowanej w rzeczywistości zachodnioeuropejskiej.

Za szczególnie cenne w tym względzie Autor uznaje dokumenty i publikacje Ligi narodów: 15 tomów „The Armaments Year Books”, 40 tomów „International Statistical Year Books”, „Monthly Bulletin of Statistics” (21 tomów) i specjalna publikacja Biura Badań Sekretariatu Ligi narodów, poświęconą Polsce, opublikowaną w 1936 r., pt. *The Public Finance of Poland for the years 1928–1935*; wartość i przydatność do zaprezentowania problemu dziejów politycznych państwa i narodu źródłem ukazano w sekwencji wykładu, pt. *Źródła* (s. 17–18).

Zasadniczy wykład poprzedzają uwagi Autora poczynione w styczniu 1992 r., zatytułowane *Od Autora*. Prezentuje się tu refleksyjny, komparatystyczny ogląd rzeczywistości politycznej Polski z lat 90. I okresu międzywojennego, a w tym przywołuje się idee Lecha Wałęsy i Józefa Piłsudskiego; odnosząc się do rzeczywistości parlamentarnej w Polsce słowa Lecha Wałęsy: „W latach dwudziestych rozdrobnione sejmy paraliżowały rządy aż do czasu zamachu stanu, dokonanego przez marszałka Piłsudskiego w 1926 r. Mam ten sam cel, co Piłsudski: okiełznanie anarchii”; podkreśla się negatywny stosunek Józefa Piłsudskiego do sejmokracji, którą określał domem prostytutek, a też przypomina się, że „po zamachu Piłsudskiego nastąpił okres „radosnej twórczości” i systematycznej grabieży Polski. Pod pozorem zabezpieczenia tajemnic państwowych przed ludźmi niepowołanymi nie dopuszczono ani parlamentarnej komisji wojskowej, ani Najwyższej Izby Kontroli Państwa do jakiegokolwiek kontroli finansów i wydatków państwa. Dla utrzymania się przy władzy wybory do Sejmu przeprowadzono w sposób zbójcecki, fałszując ich wyniki i fingując sztucznie udział wyborców, którzy w ogromnej większości uchylali się od głosowania” (s. 11–16).

W części pierwszej wykładu zawarto 21 kwestii, tj. 1. Polska i jej mieszkańcy na początku XX wieku, 2. Stronnictwo Demokratyczno-Narodowe, 3. Marksistowskie partie działające na ziemiach polskich, 4. Wybory parlamentarne, 5. Wybory do I Dumy (1906). Zdecydowany sukces Narodowej Demokracji, 6. Wybory do II Dumy (1907). Ponowny sukces Narodowej Demokracji, 7. Wy-

bory do III Dumi. Kolejny sukces Narodowej Demokracji, 8. Wybory do IV Dumi (1912). Jeszcze jedno zwycięstwo Narodowej Demokracji, 9. Litwacy, „Szermierze zaborczej Rosji”, 10. Małopolska (Galicja) na przełomie wieków, 11. Wybory do parlamentu w Austrii (1907), 12. Austria tworzy naród ukraiński, 13. Wybory parlamentarne w Austrii (1911), 14. Ostatnie wybory do parlamentu galicyjskiego, 15. Proteutońska koalicja, 16. Narodowi Demokraci przeciwko dążeniom Piłsudskiego, 17. Góra rodzi mysz, 18. Wojna teutońsko-słowiańska, 19. PPS w wojennym sojuszu z Niemcami, 20. Pyrrusowe zwycięstwo Prus, 21. Stosunek Prus do Polski.

W wykładzie wskazuje się, że na początku XX w. liczba Polaków mieszkających pod wszystkimi zaborami wynosiła ok. 17 mln (s. 20); najtrudniej ocenić liczbę Polaków pod okupacją pruską; oficjalne i nieoficjalne statystyki demograficzne nie podawały danych wiarygodnych, co wiązało się ze świadomym fałszowaniem danych, w celu propagandowego dowodzenia idei o przewadze w tej przestrzeni ludności niemieckiej; w charakterystyce ludności zwraca się uwagę na specyfikę postaw ludności żydowskiej jako mniejszości narodowej na ziemiach polskich.

Prezentując miejsce Stronnictwa Demokratyczno-Narodowego, przypomniano jego genezę, cele i założenia oraz warunki, w jakich urzeczywistniało swe idee; podobnie też zarysowano problem tworzenia partii robotniczych; podkreślano w tworzeniu się nowego porządku politycznego rolę Róży Luksemburg (1871–1919) – działaczki socjaldemokratycznej pochodzącej z rodziny żydowskiej z Zamościa identyfikującej się z racji języka z polskością i niemieckością, z wychowania – rosyjskością, zaskakującym dla swej działalności akceptację, uświadamiającą też swe pre dyspozycje do aktywności w życiu publicznym; zauważała m.in. „Teraz jestem pewna, że za pół roku będę jednym z najlepszych mówców parlamentarnych. Głos, temperament, dykcja, wszystko zdało wyśmienicie egzamin próbny. Co ważniejsze wchodzi na podium, jak gdybym to robiła od dwudziestu lat” (s. 29).

Dużo uwagi poświęca się w wykładzie wyborom parlamentarnym. Charakteryzując wybory do I i II Dumi zauważa się, że były one jedynymi wolnymi i względnie demokratycznymi w historii Rosji; ukazuje się istotę prawa wyborczego, wybór posłów w guberniach i większych mia-

stach, zasady głosowania oraz krytykę procedur wyborczych, a w tym podejmowanych przez historyków. Wskazując specyfikę wyborczą w Królestwie Kongresowym (w zaborze rosyjskim) zauważa się, że w wielu miasteczkach Polacy stanowili mniejszość; w 162 miastach ze 194 Żydzi stanowili więcej niż połowę ludności (s. 41). W wyborach do Dumi Polacy głosowali przede wszystkim na listy Narodowej Demokracji (s. 44). W życiu politycznym, parlamentarnym ujawniło się wyraźne współzawodnictwo polsko-żydowskie; pozycja Żydów była silna ze względu na zajmowaną monopolistyczną pozycję w przemyśle, handlu, bankowości.

Odnosząc się do prezentowanej rzeczywistości tej przez brytyjskiego historyka Normana Davisa, stwierdza się w wykładzie, m.in. „W swej historii Polski Norman Davies zastąpił fikcją faktów historyczne” (s. 57).

Charakteryzując zabór austriacki, zauważa się, że ta część ziem polskich była jedną z najbiedniejszych i najbardziej zacofanych ekonomicznie, socjalnie i politycznie prowincji austriackich, a nawet najuboższą krainą na świecie; w miastach większość stanowił nie Polacy, ale Żydzi, którzy uważali się za Austriaków (niemieckich) (s. 61). W wykładzie dostarcza się uporządkowanej wiedzy o kształtującym się ładzie partyjnym; podkreśla się znaczenie tworzących się ogniw socjalistycznych życia politycznego, wśród których ujawnił swą aktywność Józef Piłsudski, który wyrażał orientację na rzecz walki niepodległościowej i wojskowej; przeciw tym ideom wystąpili narodowi demokraci. Ścierające się opcje ideowe ukazano na tle wydarzeń czasu I wojny światowej, podkreślając realność działania Narodowej Demokracji (s. 86).

Krytyczny ogład zaprezentowano w wykładzie stosunku Prus do Polski i Polaków; odwołując się do relacji od XIII w., wskazywano ogniwa nietolerancji i wrogości do Polaków, a w tym zasłużonego dla państwa pruskiego Ottona Bismarcka uważającego Polaków za barbarzyńców, który w liście do swej siostry pisał: „Należy bić Polaków (...) nie mamy innego wyjścia, jak całkowicie ich wytępić” (s. 88).

W części drugiej książki, charakteryzując Polonię amerykańską, kolejne 5 zagadnień: 22. Polonia amerykańska na przełomie wieku, 23. Wydział narodowy, 24. Polski Komitet Narodowy, 25. Polско-amerykańscy ochotnicy do Armii Polskiej,

26. Paderewski potępia Piłsudskiego. Zauważa się tu, że do 1910 r. osiedliło się w Stanach Zjednoczonych ponad 3 mln Polaków; powstało tam ok. 800 parafii rzymskokatolickich, 400 szkół podstawowych i 11 średnich; była to społeczność najlepiej zorganizowana wśród grup mniejszościowych etnicznych w USA; najstarszą strukturę organizacyjną stanowiło istniejące od 1873 r. Zjednoczenie Polskie Rzymskokatolickie, w 1880 r. powstał Związek Narodowy Polski; znaczącą strukturą stało się Stowarzyszenie Kobiet Polskich. Mimo że oddaleni byli od ziem polskich żywo interesowali się sytuacją społeczno-polityczną kraju wychodźstwa (s. 92). Tworzyli organizację na rzecz pomocy swej ojczyźnie, np. w 1913 r. utworzyli Centralny Polski Komitet ratunkowy. W wykładzie prezentuje się jego cele, założenia oraz formy organizacyjne; wśród różnych osobistości zaangażowanych w rozwój życia narodowego podkreśla się zasługi Ignacego Jana Paderewskiego (1860–1941), znakomitego pianistę, rzecznika polskiej walki o niepodległość, reprezentanta Polski na konferencji pokojowej w Paryżu, który w swym testamentie z 7 grudnia 1930 r. zapisał m.in. „Wszystkich, którym nie chcąc i niesłusznie sprawiłem przykrość lub też ich obraziłem mimowolnie – pokornie przepraszam. Przyjaciołom serdecznie wdzięczny, do wrogów nie mam żalu. Krzywdy doznane, a doznałem ich wiele, po chrześcijańsku przebaczam. Nie mogę tylko przebaczyć tym pysznym i nikczemnym, co myśląc jedynie o korzyściach osobistych i o wywyższaniu własnym, prowadzili i prowadzą Ojczyznę do zguby, a naród do upodlenia. Sam Bóg im tego nie przebaczy” (s. 105).

W części trzeciej studium, charakteryzując lata 1918–1926 w Polsce, podniósł 17 kwestii: 27. Piłsudski w Warszawie, 28. Pierwsze wybory parlamentarne w wolnej Polsce (1919), 29. Fałszywe interpretacje wyników wyborczych, 30. Eugeniusz Okoń, 31. Polskie Siły Zbrojne, 32. „Armia Błękitna” w Polsce – wiosna 1919, 33. W przededniu wojny polsko-sowieckiej, 34. Piłsudski rozpoczyna wojnę z Rosją, 35. Rezygnacja Piłsudskiego, 36. Prywatna wizyta Piłsudskiego w Bobowie 13–15 sierpnia 1920 r., 37. Gen. Tadeusz Rozwadowski wodzem naczelnym Polskich Sił Zbrojnych 10–18.08.1920 r., 38. Reductio ad absurdem, 39. Drugie wybory parlamentarne w Polsce (1922), 40. Preferencje polityczne polskich robotników, 41. Wybór Pre-

zydenta Polski. Pierwszego i drugiego, 42. Władysław Grabski, 43. Dziesięcioletni plan modernizacji Polskich Sił Zbrojnych (1926–1935).

W części czwartej charakteryzując lata 1926–1939 zawarto kolejne 16 kwestii poznawczych, tj. 44. Zbrojny rokosz Piłsudskiego – Maj 1926, 45. Piłsudski podwyższa płace oficerskie, 46. Piłsudski likwiduje Sztab Generalny, 47. Piłsudski zamyka Akademię Wojskową, 48. Doktryna wojskowa Piłsudskiego, 49. Piłsudski zrywa alians wojskowy z Francją, 50. Polski pakt o nieagresji z Hitlerem, 51. Piłsudski odrzuca wojskowa współpracę z Francją, 52. Cuda urny wyborczej, 53. Przywłaszczenie Funduszy Publicznych przez Piłsudskiego, 54. Piłsudski niweczy Polskie Siły Zbrojne, 55. Piłsudczykowska elita wojskowa, 56. Polskie lotnictwo 1919–1939, 57. Upadek polskiego lotnictwa, 58. „Stały zastępca Piłsudskiego” Gen. Kazimierz Sosnkowski, 59. Budżet Polskich Sił Zbrojnych.

Krytycznie zarysowuje się drogę aktywności ideowo-politycznej Józefa Piłsudskiego, pisząc np. „Niemcy awansowały Piłsudskiego, który nie miał żadnego wykształcenia wojskowego, do rangi generała i zdecydowały się go internować aż do momentu, gdyby go w przyszłości potrzebowali” (s. 108). Do Polski wprowadził Generała pruski agent, Kessler, powszechnie znany jako „Czerwony Hrabia” a w Warszawie 10 listopada 1918 r. „generał mianował siebie naczelnikiem Państwa Polskiego i Wodzem Naczelnym polskich sił zbrojnych; następnego dnia spotkał się z dawnymi współpracownikami politycznymi; na spotkaniu byli prawie wszyscy obecni; w wykładzie określa się rzeczywistość tą Mafią (s. 109).

W wykładzie dostarcza się tzw. ciekawostkowej wiedzy o pierwszych decyzjach politycznych Generała oraz klimacie politycznym ujawniającym się w pierwszych dniach, tygodniach i miesiącach w Polsce po odzyskaniu niepodległości oraz tworzeniu ładu ustrojowego. Dużo miejsca poświęcono pierwszym wyborom parlamentarnym przeprowadzonym od 26 stycznia do 15 czerwca 1919 r. (s. 113). Zwraca się uwagę na specyfikę położenia społeczności żydowskiej. Przytacza się fragment z brytyjskiej „Białej Księgi”, gdzie zapisano; „Rząd carski wypędził Żydów z Rosji i starał się stworzyć wielkie getto na ziemiach polskich. Żydzi rosyjscy, Litwacy, jak ich nazywano, byli znacznie bardziej przedsiębiorczy i inteligentniejsi od Żydów w Polsce, których prześladował

w Rosji. Litwacy otwarcie działali jako zwolennicy Rosji i zorganizowali Żydów polskich, którzy początkowo byli im nieprzychylni, w jeden obóz, aby zwalczać dążenia Polaków do uzyskania autonomii” (s. 113); podkreśla się, że Żydzi stanowili wtedy w Warszawie, Łodzi i innych miastach ponad połowę ludności.

Odnosząc się do wyborów do Sejmu z 1919 r. podkreśla się ujawniające nieprawidłowości, a przede wszystkim ich fałszywą interpretację, a w tym zwłaszcza przez piłsudczykowskiach aktywistów i historyków (s. 123). W walce politycznej starano się pomniejszać rolę endecji, co Autor w wykładzie z dużą starannością wykazuje; odwołuje się przy tym do wyników wyborczych, aktywności niektórych osobistości życia publicznego, jak np. ks. Eugeniusz Okoń.

Analitycznie prezentuje się problem sił zbrojnych, a zwłaszcza powrotu na ziemię polskie tzw. „Błękitnej Armii” dowodzonej przez gen. Józefa Hallera; ujawnia się różne postrzeganie armii przez polityków i historyków. Dużo miejsca w analizie poznawczej poświęca się wojnie z Rosją wypowiedzianą przez gen. Józefa Piłsudskiego oraz jego postawie w czasie jej trwania, koncentrując się na tzw. jego słabościach politycznych oraz strategiczno-taktycznych..

Analitycznie przedstawiono przebieg wyborów parlamentarnych z 1922 r. Wtedy 9 grudnia 1922 r. dokonano wyboru prezydenta. Wybrano z 5 kandydatów w piątym głosowaniu 289 głosami przeciw 227 Gabriela Narutowicza; 16 grudnia 1922 r. zastrzelił go chory umysłowo Eligiusz Niewiadomski; 20 grudnia 1922 r. Zgromadzenie Narodowe Sejmu i Senatu wybrało na ten urząd Stanisława Wojciechowskiego, jednego z czołowych organizatorów Polskiej Partii Socjalistycznej. Wśród polityków lat 20. Wyraźnie zaznaczył swą aktywność Władysław Grabski (1874–1938); pełnił funkcję premiera i ministra skarbu; zastąpił się działalnością na rzecz stabilizacji gospodarczej kraju, m.in. w 1924 r. wprowadził reformę walutową; był nauczycielem akademickim, w latach 1926–1928 był rektorem Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego; wtedy też prowadzono modernizację sił zbrojnych; wskazuje się w wykładzie, że w 1925 r. Polska stała się drugą w Europie potęgą militarną (s. 164).

W wykładzie dużo miejsca poświęca się postawie Józefa Piłsudskiego oraz jego zwolenników dążących do odzyskania władzy w latach 20.,

a tym tzw. zamachowi majowemu 1926 r.; zwraca się uwagę na ujawniający się sprzeciw społeczny wobec tej działalności, np. na uniwersytecie w Poznaniu uchwalono rezolucję potępiającą te działania, w której stwierdzano m.in. „Pan Piłsudski stanął przed narodem i historią poza prawem. Jest winien zdrady głównej. W tej chwili pełen grozy Senat Akademicki zwraca się do młodzieży Uniwersytetu Poznańskiego, aby wraz z całym społeczeństwem stanęła otwarcie w szeregu obrońców ojczyzny i prawowitego rządu, skupionego przy Prezydencie Rzeczypospolitej” (s. 179).

Po przewrocie majowym 1926 r. wprowadzono w kraju istotne zmiany instytucjonalne; one stały się przedmiotem analizy poznawczej w prezentowanym wykładzie; ważne były zmiany w sferze wojskowości; powstała wtedy tzw. doktryna wojskowa Piłsudskiego; zerwany został alians wojskowy z Francją, a podpisany pakt o nieagresji z Hitlerem; w polityce kadrowej kraju uprzywilejowaną pozycję zdobyła tzw. piłsudczykowska elita wojskowa; zauważa się, że żaden z generałów i wyższych oficerów, zwanych legionowymi nie posiadali wyższego wykształcenia wojskowego, a wielu nie miało nawet wykształcenia średniego (s. 203). W wykładzie prezentuje się krytyczny ogląd rzeczywistości politycznej kraju z lat 1926–1939.

W części piątej, wskazując na klęskę Polski we wrześniu 1939 r., podniesiono 7 kwestii poznawczych, tj.: 60. Porównanie sił powietrznych, 61. Porównanie sił lądowych, 62. Przyczyny klęski wrześniowej, 63. Pozycja Polski wśród narodów świata, 64. Wybory samorządowe w 1937 i 1938 roku, 65. Polska we wrześniu 1939 roku, 66. Klęska wrześniowa. W charakterystyce tej posłużono się wskaźnikami ilościowymi oraz wypowiedziami różnych polityków; przytacza się też takie opinie, jak „Naturalnie, popełniliśmy wiele błędów i musimy przyznać, że nasze klótnie i oślepienie pomogło naszym wrogom odzyskać kontrolę nad naszym krajem. Faktem jest jednak, że nawet gdybyśmy nie popełnili żadnych błędów nie byłibyśmy w stanie temu przeciwdziałać” (s. 221). Refleksyjnie wskazuje się liczne ujawniające się nieprawidłowości w życiu politycznym kraju; np. zauważa się, że w 1933 r. zlikwidowano z politycznych względów – 52 katedry (10%), usuwając w wielu wypadkach najwybitniejszych naukowców, jak np. Ignacy Chrzanowski, Leon

Straszewicz, Kazimierz Kuratowski, Wojciech Rubinowicz (s. 226).

Pisząc o klęsce wrześniowej, wskazuje się w wykładzie, że „najbardziej tragiczne dla polski było „oślepienie” wojskowych dyktatorów...” i dalej przytaczając opinię Prof. Stanisława Głąbińskiego, że „Najbardziej tragiczne dla polski było braterstwo broni z Prusakami” (s. 235).

Refleksyjny ogłód dziejów Polski z pierwszej połowy XX w. Zaprezentowano też w „Epilogu”. Przypomniano skutki podpisanego 23 sierpnia 1939 r. paktu Ribbentrop–Mołotow, a w tym w przestrzeni włączonej do III rzeszy o osiedleniu ponad 1 mln Niemców oraz wypędzeniu 1 mln Polaków z własności, o ponad 1 mln Polaków wymordowanych przez siły hitlerowskie w obozach zagłady, jak też o przesiedleniach tysięcy osób w głąb Rosji, a w tym do nieludzkich warunków w więzieniach i łagrach. Wskazuje się też ruch oporu, a w tym powstanie podziemnej organizacji wojskowej (Armii Krajowej), która liczyła ok. 389 tys. ludzi, o Powstaniu Warszawskim, trwającym 63 dni, w którym zginęło 250 tys. Polaków. Wskazuje się, że w czasie wojny straty biologiczne wyniosły ponad 7 mln obywateli polskich, w tym 2,7 mln ludności żydowskiej (s. 239).

Zauważa się, że Polska była największym skupiskiem Żydów przed wojną i pozostała krajem z największym procentem ludności żydowskiej w Europie po wojnie; m.in. ok. 400 tys. powróciło ich do Polski z Armią Czerwoną (s. 239); wskazuje się niektórych ich przedstawicieli wśród centralnych instytucji życia politycznego.

W wykładzie wskazuje się na skalę represji prowadzonych w latach powojennych, zwłaszcza obejmujących ludzi Armii Krajowej, niezależnych partii oraz myśli politycznej; przypomina się też ogniwa antysemityzmu oraz zajmowanych wobec niego postaw ludzi z życia publicznego, a w tym hierarchii Kościoła rzymskokatolickiego; nadto sygnalizuje się najważniejsze wydarzenia generujące rzeczywistość ustrojową w Polsce do połowy 1968 r. Wykład ten kończy przytoczona opinia pisarza Andrzeja Szczypiorskiego: „W 1968 r. ci, którzy przez przeszło dwadzieścia lat dzierżyli władzę w partii, policji i biurokracji państwowej, musieli opuścić Polskę. Wywieźli ze sobą nie tylko gorycz wygnania, ale bierzmo niepewności, a nawet zbrodni...” (s. 246).

Wykład wzbogaca „Aneks”, zawarto w nim 103 tabele, w których dostarcza się przede wszystkim

danych statystycznych dotyczących rzeczywistości kulturowo-cywilizacyjnej Polski; integralną część wykładu stanowi też „Bibliografia”; zawarto w niej materiały źródłowe, dokumenty, protokoły i instrukcje urzędowe oraz podstawową literaturę przedmiotu odbijającą istotę prezentowanych problemów.

W refleksji uogólniającej można skonstatować, że prezentowana książka zasługuje na dużą uwagę poznawczą jako spojrzenie na dzieje polityczne Polski z punktu widzenia endeckiej opcji ideowej, pozostającej w opozycji do objaśnień tzw. piśsudczykowskich oraz innych ugrupowań ideowo-politycznych; jest też spojrzeniem z pozycji emigracyjnych na kształtujący się ład ustrojowy w okresie międzywojennym, jak i po II wojnie światowej. Warstwa faktograficzna i eksplanacyjna w istotnej mierze wzbogacają wiedzę o dziejach politycznych Polski i Polaków.

Książka zasługuje na dużą uwagę poznawczą, z punktu widzenia ideowego objaśniania procesu dziejowego; jest cennym opracowaniem komparatystycznym, zwłaszcza w sytuacji promowania tzw. polityki historycznej.

Andrzej Chodubski

Ree. Wojciech Materski, *Na widocie. II Rzeczpospolita wobec Sowietów 1918–1943*, Warszawa 2005, ss. 776 + nlb 6.

W relacjach międzynarodowych Polski szczególne są stosunki z Rosją; ujawnia się w nich z dużą siłą tzw. zaszłość historyczna, a w ślad za tym nieufność w budowaniu więzów współczesności oraz kreśleniu perspektywy rozwoju. W istotnej mierze generują rzeczywistość tą uproszczoną, wybiórczo mitologizację relacji między stronami. Odczuwa się duży niedobór wiedzy o rzeczywistych relacjach między stronami, w ogóle mało jest ogólnodostępnej literatury, ukazującej bilateralne stosunki Polski z sąsiadami; swoiste milczenie ujawnia się zarówno o przeszłości, jak teraźniejszości stosunków polsko-sąsiedzkich. Z uznaniem zatem należy odnieść się do studium Profesora Wojciecha Materskiego ukazujące relacje dyplomatyczne II Rzeczypospolitej i Rosji. Jest ono refleksyjnym i analitycznym spojrzeniem na kształtowanie się ładu dyplomatycznego w relacjach między Polską i Rosją w okresie mię-